

कोविड -19 च्या कालावधीनंतर सामाजिक समस्यांचे प्रवाह

डॉ.चंद्रकांत ध. कांबळे

सहयोगी प्राध्यापक,समाजशास्त्रविभागप्रमुख वसुंधरा कला महाविद्यालय,जुळे सोलापूर

Corresponding Author - डॉ.चंद्रकांत ध. कांबळे

Email- kamblechandrakant49@gmail.com

गोषवारा

कोरोना विषाणूच्या साथीची सुरुवात चिन देशातून झाली. चीनमधील शहर वुहानमध्ये डिसेंबर 2019 मध्ये एका नवीन प्रकारच्या कोरोना विषाणूचा उद्रेक झाला. अनेकांना कोणतेही स्पष्ट कारण नसताना निमोनिया झाला असे आढळून आले, आणि बहुतेक लोक याचे बळी पडू लागले. वुहान शहराच्या बाजारात मासे आणि छोटे छोटे जिवंत प्राणी विकतात. आणि सरसपणे चीनी लोक असे प्राणी कच्चा स्वरूपात खातात असे आढळून आले. चीनी लोकांच्या खानपान पद्धतीमुळे तसेच अस्वच्छतेतून हा विषाणू आला असावा असा अंदाज आहे तर काही विचारवंतांनी वूहानच्या प्रयोगशाळेत हा विषाणू तयार केला गेला असे मत आहे. अमेरिकाचे आर्थिक वर्चस्व कमी करण्यासाठी चीनी लोकांनी केलेली खेळी आहे असे काहीजण म्हणतात. कारण काही असो परंतु या विषाणूने सर्व जगातील लोकांचे आरोग्य आणि जनजीवन विस्कळीत केले. अनेक लोकांची जीवे गेली. सामाजिक,आर्थिक,कौटुंबिक अस्थिरता निर्माण झाली. चिनी शास्त्रज्ञांनी कोरोना विषाणूला नाव दिले आहे. तर शास्त्रीयदृष्ट्या जागतिक आरोग्य संघटनेने यास कोविड-१९ असे संबोधले. या आजारस जागतिक महामारी संबोधित केले. अशा विस्कळीत झालेल्या व्यवस्थेतून नवीन सामाजिक समस्यांचे प्रवाह सुरु झाले.

प्रस्तावना :

मानवी समाजव्यवस्था सामाजिक संबंधांवर आधारित आहे आणि सामाजिक संबंध मानवी परस्परसंवादातून निर्माण होतात. मानवी सामाजिक संबंधांचे परस्परसंवाद समाजाच्या संस्कृतीवर आधारित असतात. प्रत्येक संस्कृती ही सामाजिक मूल्ये आणि नियमांवर आधारित असते. ही मूल्ये मानवी वर्तनावर नियंत्रण ठेवतात, परंतु अशा वर्तनाला महत्त्व देणारा माणूस नाही. मानवाने सामाजिक मूल्यांचे उल्लंघन केल्याने समाजव्यवस्था विस्कळीत होत आहे. मानवाच्या बदलत्या वर्तनामुळे आणि समाजव्यवस्थेच्या बदलत्या रचनेमुळे समाजव्यवस्थेत अनेक संरचनात्मक बदल घडून आले आहेत. याचा परिणाम असा झाला की समाजव्यवस्था अतिशय गुंतागुंतीची बनली आणि अशा प्रकारच्या परिस्थितीमुळे अनेक सामाजिक समस्यांचे जाळे निर्माण झाले. आज जागतिकीकरणाच्या युगातही भारतातील

आधुनिक समाजात अनेक सामाजिक समस्या निर्माण झाल्या आहेत. सामाजिक समस्या या सर्वांसाठी धोकादायक आहेत, म्हणजे ते सार्वत्रिक आहेत. सार्वजनिक जीवनात अडथळा आणणारी एक गोष्ट म्हणजे सामाजिक समस्या. सामाजिक समस्यांबाबत काही समाजशास्त्रज्ञांचे मत आहे.

हॉर्टन म्हणतात की समाजातील बहुतेक लोकांना प्रभावित करणारी सामाजिक समस्या ही एक दुःखद स्थिती आहे ज्यावर काही उपाय करणे आवश्यक आहे असे दिसते. सामाजिक समस्या ही बहुसंख्य लोकांचे लक्ष वेधून घेणारी परिस्थिती आहे या वस्तुस्थितीवर उपाय करण्यासाठी एकमत होते. मायर्स म्हणाले की, सामाजिक समस्यांबद्दल सर्वात आक्षेपाई आणि अनिष्ट प्रथा म्हणजे समाजविघटनाची स्थिती उदभवते. अर्थात ते प्रचलित सामाजिक मूल्यांशी विसंगत असतात. अशा वर्तनावर वेळीच नियंत्रण आणले तर समाजव्यवस्थेवर नियंत्रण ठेवता येईल. सामाजिक नियमांचे उल्लंघन करणाऱ्या

किंवा त्याचे उल्लंघन करणाऱ्यांकडे दुर्लक्ष करणाऱ्या प्रथांमुळे आज समाजव्यवस्था विस्कळीत झाली आहे. जागतिकीकरणाचा प्रवाह जसजसा वाढला आहे तसतसा सामाजिक प्रश्नांचा ओघही वाढत आहे. त्यामुळे जागतिकीकरणाच्या प्रवाहावरही लक्ष केंद्रित करणे महत्त्वाचे आहे. जागतिकीकरणाने आपल्याला जगाच्या प्रवाहात आणले आहे पण त्यांच्या संस्कृतीचा परिणाम आपल्या सामाजिक जीवनावर होत आहे.

म्हणजे अनावश्यक वर्तन निर्माण करण्याची पद्धत ही सामाजिक समस्या आहे. पूर्वी भारतीय समाजात सामाजिक प्रश्न नव्हते, पण त्याकाळी समाजातील सदस्य कोणाकडे गांभीर्याने पाहत नव्हते, त्याची तीव्रता आणि समज नव्हती. त्या काळात या सामाजिक प्रश्नावर कोणीही आवाज उठवला नाही, त्यामुळे या समस्या गंभीर बनत आहेत आणि भारतीय विकासाच्या आड येत आहेत. सामाजिक बदल अपेक्षेप्रमाणे घडल्यास सामाजिक बदल अधिक भयंकर होतात, असा एक दृष्टीकोन सामाजिक परिवर्तनवाद्यांनी प्रदान केला आहे. समस्येचे परिणाम दर्शविणे आणि उपाय सुचवणे हे कार्य आहे. अलीकडच्या काळात समाजशास्त्रज्ञांनी मांडलेल्या वेगवेगळ्या दृष्टीकोनातून नवीन ट्रेड तयार झाले आहेत.

अभ्यास क्षेत्र:

या संशोधनात संशोधकाने भारतीय समाजाचे संदर्भ घेतले असून सामाजिक व्यवस्थेतील अलीकडील म्हणजेच कोविड-१९मुळेनिर्माण झालेल्या सामाजिक समस्यांचा आढावा घेतला आहे .

उद्दिष्टे:

- भारतीय समाजव्यवस्थेचा आढावा घेऊन सामाजिक संबंधांची गुंतागुंत उलगडणे.
- सध्याच्या सामाजिक व्यवस्थेतील सामाजिक समस्यांचे स्वरूप स्पष्ट करणे.
- कोविडनंतर निर्माण झालेल्या सामाजिक समस्यांचे समाजशास्त्रीय पुनरावलोकन करणे.

गृहीतक:

या संशोधनावर पुढील काही गृहीतके आधारित आहेत.

डॉ.चंद्रकांत ध. कांबळे

- अनेक समाजशास्त्रीय विचारवंतांनी वैज्ञानिक अभ्यासाद्वारे सामाजिक समस्यांकडे भिन्न दृष्टिकोन विकसित केले आहेत.

- सामाजिक समस्या समाजाला आणि सामाजिक संस्थांना धोक्यात आणतात ज्यामुळे सामाजिक विकासात अडथळा येतो.

- समस्यांचे सामाजिक स्वरूप सध्याच्या सामाजिक समस्यांपेक्षा वेगळे असल्याने सध्याचे सामाजिक प्रश्न य गंभीर बनत आहेत.

• सामाजिक समस्यांची संकल्पना

प्राचीन काळापासून भारताची ओळख ही एक आदर्श सभ्यता आणि आदर्श संस्कृतीची आहे. पण आता ही परिस्थिती बदलली आहे. सध्या भारतात अनेक सामाजिक प्रश्न निर्माण झाले आहेत, ज्यातून भारताची पुनर्स्थापना करणे फार कठीण झाले आहे. आता समाजाचे कोणतेही क्षेत्र सामाजिक प्रश्नांशिवाय राहिलेले नाही. यासाठी समाजशास्त्रज्ञांनी दिलेली व्याख्या पाहणे अधिक फायदेशीर ठरण्याआधी सामाजिक प्रश्न कसे निर्माण होतात हे पाहणे आवश्यक आहे. मग आपण सध्याच्या सामाजिक समस्यांचा दृष्टिकोन मांडू शकतो. अलीकडच्या सामाजिक समस्यांचे स्वरूप अधिकाधिक गंभीर होत चालले आहे आणि वेगवेगळे संदर्भ सापडत आहेत. विविध प्रवाहांनी सामाजिक समस्यांचा समाजशास्त्रीय संदर्भात अभ्यास सुरू केला आहे.

सामाजिक समस्यांबद्दल वेनबर्ग म्हणतात की, सामाजिक समस्या ही अशी परिस्थिती आहे जी समाजातील बहुसंख्य मूल्यांशी विसंगत आहे आणि परिस्थिती बदलण्यासाठी कृती करणे आहे. सामाजिक समस्यांना समाजातील मूल्ये आणि संस्थांच्या संदर्भात पाहावे लागेल, उदाहरणार्थ, राज्यांमधील जातीय संघर्षाची समस्या भारतातील अस्पृश्यतेच्या समस्येपेक्षा वेगळी आहे. सामाजिक समस्यांचे विश्लेषण समूह प्रक्रिया आणि सामाजिक संबंधांद्वारे त्यांच्यावर होणाऱ्या प्रभावांच्या दृष्टीने करणे आवश्यक आहे. साहजिकच सामाजिक समस्या ही व्यक्तीच्या

वर्तनाची महत्त्वपूर्ण अपयश आहे, ज्यामुळे सार्वजनिक समस्या उद्भवू शकतात.

फुलरच्या मते, जेव्हा समाजातील बहुतेक लोक सामाजिक निकषांच्या संबंधात परिस्थितीचा विचार विचलित करतात तेव्हा ते अशा परिस्थितीला सामाजिक समस्या म्हणून म्हणतात. राइनहार्टच्या मते, सामाजिक समस्या ही अशी परिस्थिती आहे जी समाजावर किंवा समाजावर विपरीत परिणाम करणारी परिस्थिती आहे. प्रत्येक समाजशास्त्रज्ञाने सामाजिक समस्येची व्याख्या करताना सार्वजनिक समस्येवर भर दिला आहे. म्हणजे सामाजिक समस्या वैयक्तिक नसून त्या सार्वजनिक आहेत असे म्हणायचे आहे. तसेच सामाजिक समस्यांचे अस्तित्व समाजव्यवस्थेत कमी-अधिक प्रमाणात दिसून येते.

आणखी एक गोष्ट म्हणजे समस्येचे सामाजिक स्वरूप वेगळे असते, समाजानुसार ती बदलत असते. सामाजिक समस्यांकडे कोणाकडे पाहिले जाते, याचाही विचार होणे महत्त्वाचे आहे. सामाजिक प्रश्नांबाबत विविध विचारवंतांनी व्यक्त केलेली काही मते खालीलप्रमाणे आहेत. याच संदर्भात सामाजिक समस्यांचा आढावा पुढीलप्रमाणे घेतला आहे.

सर्व सामाजिक समस्या अशा परिस्थिती आहेत ज्याचे परिणाम समाजासाठी हानिकारक असतात आणि सामाजिक समस्या आदर्श परिस्थितीसाठी विचलन असतात. सामाजिक प्रश्न काही व्यक्ती किंवा काही व्यक्ती सोडवू शकत नाहीत. सर्व सामाजिक समस्या उपचारात सामाजिक असतात, त्यांचा मागोवा केवळ सार्वजनिक चिंतेनेच ठेवता येतो. सामाजिक समस्या ही सामाजिक आदर्शांच्या मार्गातील चूक आहे. या स्थितीत उपायात्मक मोजमापाचा विचार करण्याची गरज आहे. समाजाला दीर्घकाळ निरोगी राहायचे असेल, तर सामाजिक प्रश्न तातडीने सोडवायला हवेत.

या संदर्भात या संशोधनात पुढील आढावा घेण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे.

सामाजिक समस्यांमध्ये अलीकडील दृष्टिकोन

डॉ.चंद्रकांत ध. कांबळे

सामाजिक समस्या कशा उभ्या राहिल्या आहेत, त्या मानवी वर्तनातून निर्माण झाल्या आहेत हे सांगणे फार कठीण आहे. त्या काळात सामाजिक समस्यांची तीव्रता लोकांना जाणवली, तर त्यांची अधिक चौकशी होणार नाही. आणि जर समाज समाजाच्या रूपात एकसंध असेल, सामाजिक समस्यांचे वेगळेपण समजून घेत असेल, तर सामाजिक समस्येला प्रतिसाद सारखाच असेल. धार्मिक किंवा प्रशासकीय दृष्टिकोनातून सामाजिक प्रश्न निर्माण झाले आहेत, असा तर्क आहे. तेव्हापासून समाजात सामाजिक समस्या मानली जाणारी विधिमंडळाची पद्धत आजही रूढ आहे. नैतिक आणि अनैतिक वर्तन केवळ मानवानेच निर्माण केले आहे. सामाजिक समस्या म्हणून अनैतिक वर्तन पद्धती देखील सुचविल्या आहेत. अर्थात, सामाजिक प्रणाली सामाजिक समस्या परिभाषित करू शकतात.

सध्याचे सामाजिक प्रश्न याच दृष्टिकोनावर आधारित आहेत. या अर्थाने हे विवेचन स्पष्ट करण्यासाठी काही मुद्द्यांचे पुनरावलोकन करणे महत्त्वाचे आहे.

• **अनोमी दृष्टिकोन** मेटनने मांडला होता. डरमेटनने अनोमीच्या संकल्पनेतून विचलित वर्तनाची संकल्पना विकसित केली. एनोमी ही एक अशी स्थिती आहे जी समाजात किंवा गटांमध्ये सापेक्ष अनुपस्थिती किंवा कमकुवत किंवा निकष आणि मूल्यांच्या गोंधळाने दर्शविली जाते. अनोमी ही संकल्पना मूलतः डर्कहेमने श्रम आणि आत्महत्येची विभागणी समाजावून सांगण्यासाठी डरखीम यांनी प्रमाणाक शून्यता हा दृष्टिकोन विकसित केली होती परंतु मेटनने ही संकल्पना दुःखिमच्या आत्महत्या पुस्तकाच्या प्रकाशनानंतर समाजातील सामाजिक संरचनांच्या कार्याच्या दृष्टीने विचलित वर्तन स्पष्ट करण्यासाठी वापरली.

एनोमी ही सामाजिक एकता या कल्पनेची प्रतिरूप आहे. मेटन म्हणतात की विचलित वर्तन म्हणजे जेव्हा एखादी व्यक्ती सामाजिक नियम सोडून स्वतःच्या सोयीसाठी आपले ध्येय पूर्ण

करते, जेव्हा व्यक्ती आणि सामाजिक मूल्यामध्ये अस्पष्टता निर्माण होते, तेव्हा विचलित वर्तनाची संकल्पना उद्भवते. जेव्हा सामाजिक, सांस्कृतिक आणि संस्थात्मक मानके आटोपशीर नसतात तेव्हा अशा परिस्थिती अटळ असतात. अलीकडच्या काळात वाढत्या सामाजिक नियमांमुळे सामाजिक समस्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली आहे.

सांस्कृतिक अंतराचा दृष्टिकोन पी. ओगबर्न यांनी मांडला आहे. सामाजिक बदल सांस्कृतिक बदलाची क्षमता आणतात. सांस्कृतिक अंतर ही अशी परिस्थिती आहे ज्यामध्ये संस्कृतीचे काही भाग इतर संबंधित भागांपेक्षा जलद गतीने बदलतात ज्यामुळे संस्कृतीचे एकत्रीकरण आणि समतोल बिघडते, उदाहरणार्थ, भौतिक संस्कृती औद्योगिक संस्कृतीत नसलेल्या भौतिक संस्कृतीपेक्षा अधिक वेगाने बदलते. तंत्रज्ञानात विज्ञानात वेगाने प्रगती करून समाज.

अभौतिक संस्कृती बदलायला वेळ लागत नाही, पण भौतिक संस्कृती बदलायला खूप वेळ लागतो. या दोन संस्कृतींमधील फरकामुळे सामाजिक फरक निर्माण होतो आणि सामाजिक समस्या निर्माण होतात. सामाजिक व्यवस्थेच्या सामाजिक हस्तक्षेपामुळे सामाजिक विघटन होते. सांस्कृतिक अंतर सामाजिक स्वास्थ्यासाठी चांगले नाही. त्यामुळे अनेक सामाजिक प्रश्नांना यातून वाव मिळतो. जरी सांस्कृतिक अंतराचा सिद्धांत काही सामाजिक स्पष्ट करतो, परंतु तो सर्व सामाजिक समस्यांचे स्पष्टीकरण देत नाही. सध्या सांस्कृतिक दरीमुळे अनेक सामाजिक प्रश्न निर्माण झाले आहेत.

• **मूल्य संघर्ष दृष्टिकोन** लॉरेन फ्रँक यांनी मांडला आहे. फुलर, मेयर्स यांचेही योगदान मूल्य संघर्ष दृष्टिकोनातून आहे. प्रत्येक समाजात नैतिक आणि अनैतिक कल्पना असतात. जेव्हा एखादी व्यक्ती नैतिक मार्गाने चालत नाही, तेव्हा ती व्यक्ती अनैतिक मार्ग वापरते. अशा वेळी समाजाच्या नैतिक कल्पना त्यांच्या सोयीनुसार निवडल्या जात. अशा वेळी मूल्यांचा संघर्ष निर्माण होतो. मूल्यांमध्ये संघर्ष निर्माण होतो कारण सामाजिक **डॉ. चंद्रकांत ध. कांबळे**

मूल्यांचे सातत्याने उल्लंघन होत असते. मूल्यांच्या संघर्षामुळे मूल्य संघर्ष किंवा विसंगती निर्माण होते.

वेगवेगळ्या गटांमध्ये मूल्यांची भिन्न प्रणाली असते. अशा प्रकारे उदारमतवादी आणि पुराणमतवादी केवळ धोरणांच्या बाबींवरच नाही तर मूल्यांच्या बाबतीत अधिक गहनपणे भिन्न आहेत. दोन किंवा अधिक गटांच्या मूल्यांमधील विसंगती ज्या प्रमाणात व्यक्तींच्या भूमिका कार्यक्षमतेमध्ये हस्तक्षेप करते त्याला मूल्य संघर्ष म्हणतात. सामाजिक मूल्ये कोणती हे सध्या स्पष्ट होत नाही, त्यामुळे सामाजिक वर्तनात विसंगती निर्माण होत आहे. अशा कठीण परिस्थितीत मूल्यहीन संघर्ष निर्माण होतो.

• **लेबलिंगचा दृष्टिकोन** हॉवर्ड बेकरने मांडला आहे. हे दृष्टिकोन सामाजिक परिस्थितीच्या व्यक्तिमत्त्वापेक्षा व्यक्तिमत्त्वावर भर देतात. एखाद्या व्यक्तीचे नाव जसे खराब होते तसेच एखाद्या व्यक्तीचे नाव देखील घेतले जाते. म्हणजे एका व्यक्तीला समाज व्यवस्थेने गुन्हेगार म्हणून पकडले आणि त्याचे नाव तेच राहते. म्हणजेच, व्यक्ती किंवा समूहाला गुन्हेगार म्हणून लेबल केले जाते. अशा परिस्थितीत, हे लेबल त्या व्यक्ती किंवा गटासाठी एक सामाजिक समस्या बनते.

सध्याच्या काळात लेबलिंगची पद्धत वाढत आहे. लेबलिंग पद्धतीचा फायदा असा आहे की व्यक्ती सामाजिक व्यवस्थेपासून सावध राहू शकते. समाजातील विशिष्ट व्यक्तीची ओळख पटल्यानंतर त्या व्यक्तीला गुन्हेगार ठरवले जाते आणि अशा व्यक्ती समाजापासून पूर्णपणे विभक्त होतात. हा दृष्टिकोन स्पष्ट करतो की एखाद्या व्यक्तीला वर्तनाच्या समान पद्धतीसह लेबल केले जाते. अलीकडच्या काळात अशा लेबलिंगच्या वर्तनात सुधारणा झालेली नाही.

सामाजिक अव्यवस्थित दृष्टिकोन हा एलियट, मेरिल आणि कुली यांनी मांडलेला आणि विकसित केलेला आहे. विचलनाच्या प्रकारात विचलनाच्या दोन पद्धती आहेत पहिली सामाजिक आणि दुसरी वैयक्तिक. सामाजिक अव्यवस्था म्हणजे समाजातील अव्यवस्था. सामाजिक विघटन होते जेव्हा सामाजिक

व्यवस्थेचे एकूण घटक दूर असतात. थोडक्यात असंतुलित सांस्कृतिक परिवर्तन सामाजिक अव्यवस्थित स्थितीत घडते. समाज व्यवस्था एकसंध राहते त्यामुळे समाजातील घटक एकत्रितपणे संघटित होतात, जर हे घटक एकसंध राहिले नाहीत तर समाज व्यवस्था विघटित होईल. या स्थितीला आपण सामाजिक विचलन किंवा सामाजिक अव्यवस्था म्हणतो. आणि अशा परिस्थितीत अनेक सामाजिक प्रश्न निर्माण होतात आणि सामाजिक अव्यवस्था अनेक सामाजिक समस्या निर्माण करत असतात.

सामाजिक अव्यवस्था ही समाज, समुदाय किंवा समूहाची अशी स्थिती आहे ज्यामध्ये सामाजिक नियंत्रण, किंवा सामाजिक व्यवस्थेचे किंवा औपचारिक आणि अनौपचारिक नियमांचे उल्लंघन आहे जे अनुज्ञेय वर्तन परिभाषित करतात. हे सहकार्य, समान मूल्ये, एकता, शिस्त आणि अंदाज यांच्या अभावाने वैशिष्ट्यीकृत आहे.

सामाजिक अव्यवस्था तेव्हा घडते जेव्हा शक्तींच्या समतोलतेमध्ये बदल होतो, सामाजिक संरचनेत बिघाड होतो जेणेकरून पूर्वीचे नमुने यापुढे लागू होणार नाहीत आणि सामाजिक नियंत्रणाचे स्वीकारलेले प्रकार यापुढे प्रभावीपणे कार्य करू शकत नाहीत. अव्यवस्थित प्रक्रियेला अधोगती आणि विनाशाच्या प्रक्रियेत सामाजिक विघटन म्हणतात. सामाजिक समतोल बिघडणे आणि सामाजिक संरचनेचे पूर्वीचे स्वरूप नष्ट होणे, ही अव्यवस्था आहे. अलीकडच्या काळात, सामाजिक एकत्रीकरण कमी करण्याची शक्ती वाढली आहे.

कौटुंबिक, वैवाहिक, शैक्षणिक, आर्थिक, सांप्रदायिक, भावनिक, वैयक्तिक इ. अशा अनेक प्रकारच्या सामाजिक अव्यवस्था आहेत. संवाद संपल्यानंतर हे वाद निर्माण झाले. अलीकडच्या काळात सर्व मानवी नातेसंबंध अगम्य झाले आहेत. नात्यातील बिघाडामुळे सामाजिक विघटन होत आहे. जेव्हा व्यक्ती वैयक्तिक मूल्यापासून दूर जाते तेव्हा त्याचे सामाजिक विचलनही होते. सामाजिक समस्यांच्या वस्तुनिष्ठ

डॉ. चंद्रकांत ध. कांबळे

अभ्यासासाठी सामाजिक संघटना हा एक महत्वाचा दृष्टिकोन आहे. सामाजिक नियमांच्या सामाजिक दुर्बलता म्हणजे सामाजिक अव्यवस्था.

वरील प्रत्येक दृष्टिकोनातून, हे सामाजिक समस्या निर्माण करण्यासाठी समाजातील नवीन प्रवाह जबाबदार असतात. अलिकडे त्यात कोणते बदल झाले आहेत किंवा कोणावर परिणाम झाला आहे हे बघायला हवे.

निष्कर्ष:

सामाजिक प्रश्नांचा अनेक दृष्टिकोनातून अभ्यास केला जातो. आम्ही येथे नमूद केलेली काही दृश्ये येथे आहेत. आज मानवजातीला प्रभावित करणाऱ्या सामाजिक समस्यांचे अवलोकन हे या समस्येचे स्वरूप नाही तर त्यांच्या कार्याची पातळी त्यांना कारणीभूत असल्याचे दर्शवते. पवित्र तत्वाने मानवाचा नाश झाला की अनावश्यक वर्तन निर्माण होते. सामाजिक समस्या हा समाजात पसरत चाललेला रोग आहे आणि आज या रोगाने फार भयंकर रूप धारण केल्याचे दिसून येते. बदलत्या सामाजिक परिस्थितीमुळे अधिकाधिक गतिमान होत आहे, त्यामुळे पूर्वी स्पष्ट न झालेल्या समस्यांचे स्वरूप अधिक गंभीर आहे. त्यामुळे अलीकडच्या काळात या विषयावर उपचारात्मक अभ्यास करण्याची गरज आहे. जोपर्यंत समाजाचे आरोग्य धोक्यात येत नाही, तोपर्यंत या जगात मानवी समूह अस्तित्वात राहणार आहेत. म्हणूनच सामाजिक आरोग्य अधिक महत्त्वपूर्ण आहे.

निष्कर्ष काढण्यासाठी असे म्हणता येईल की सामाजिक समस्यांचा अभ्यास करण्यासाठी समाजशास्त्रज्ञांची भूमिका ही या समस्यांबद्दल जागरूकता निर्माण करणे, समस्यांच्या कारणांचे विश्लेषण करणे, समस्येबद्दल सिद्धांत विकसित करणे, व्यक्ती, समूह आणि समाजावर सामाजिक समस्यांच्या प्रभावाची चर्चा करणे आणि परीक्षण करणे आहे. समस्या सोडवण्यासाठी सुचविलेल्या पर्यायी योजनेचे परिणाम. अर्थात वरील सर्व विश्लेषणातून पुढील चार गोष्टी समोर येतात.

1. सामाजिक समस्या सामाजिक आजार आहेत आणि या आजारांची संख्या वाढल्यास सामाजिक

मृत्यू होतो आणि समाजिक मृत्यू समाजाला उध्वस्त करित असतो. कोरोनाच्या समस्येमुळे जगावर महामारीचे संकट आले आणि जग संकटाच्या विळख्यात अडकले.

2. सामाजिक समस्या असल्यास काळानुसार बदल होत असतो, तो म्हणजे सामाजिक आणि सांस्कृतिक बदलामध्ये नवीन सामाजिक समस्यांचा उदय होतो. कोरोनामुळे लोकांचे आरोग्य तर धोक्यात आलेच परंतु सामाजिक, आर्थिक, राजकीय, शैक्षणिक नवे प्रवाह सुरु झाले.

3. सामाजिक समस्यांचा दृष्टीकोन त्या काळावर आधारित असतो, वेळोवेळी नवीन घडामोडी घडत असतात. सामाजिक -सांस्कृतिक संबंध विस्कळीत झाले त्यात वास्तवपणा आला. लोकांचे खरे रूप कळले. धन संपत्ती पेक्षा आरोग्य महत्वाचे आहे हे लोकांना कळाले. कोरोनामुळे अनेक कुटुंबावर शोककळा पसरली. त्यांच्या घरातील करता माणूस गेल्याने त्यांची आर्थिक व कौटुंबिक अवस्था आणखीही सुधारली नाही. हे आपणास दिसून येते.

4. कोविड-१९ किंवा कोरोनाचे संकट आणखीही जगवावरून पूर्णपणे कमी झाले नाही आणखीही या आजाराची तीव्रता पहावयास मिळते. रुग्णाची संख्या कमी वाटत असली तरी आरोग्याची काळजी घेणे महत्वाचे आहे. विस्कटलेली सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकीय, आर्थिक व प्रशासकीय घडी पुन्हा नव्याने निर्माण करणे हे प्रत्येक राष्ट्रापुढचे आव्हान आहे.

समाजशास्त्रीय दृष्टीकोणातून या उद्ध्वलेल्या प्रश्नाचा अभ्यास झाला पाहिजे. सामाजिक, सांस्कृतिक तसेच कौटुंबिक आर्थिक व्यवस्था क्षयरूपाने बदलली आहे याचा आढावा घेऊन सिंध्दातमांडणे गरजेचे आहे. त्या राष्ट्रांसाठी अशा स्वरूपाच्या सामाजिक समस्या सोडवणे हे एक आव्हान असते.. या कारणास्तव, सामाजिक समस्यांचा समाजशास्त्रीय दृष्टीने अभ्यास केला पाहिजे. कोविड-१९मुळे नवीन सामाजिक संरचना निर्माण झाल्या आहेत. त्यातून सामाजिक समस्याचे नवीन प्रवाह सुरु झाले

आहेत. बेरोजगारी, गुन्हेगारी, आर्थिक अस्थिरता, आरोग्याची अस्थिरता, तसेच समाजकारणाचे व राजकारणाचे नवीन प्रवाह सुरु झाले आहेत.

संदर्भ:

1. आहुजा.राम, 2015, 'भारतातील सामाजिक समस्या,' जयपूर : रावत प्रकाशन.
2. Myneni.S.R., 2016, 'समाजशास्त्र': दिल्ली: अलाहाबाद कायदा संस्था.
3. आहुजा. राम, 2000, 'सोसायटी इन इंडिया' जयपूर : रावत प्रकाशन
4. मदन.जी.आर., 2003, 'इंडियन सोशल प्रॉब्लेम्स खंड 1,' दिल्ली: अलाईड पब्लिशर्स.
5. मदन.जी.आर., 2003, 'इंडियन सोशल प्रॉब्लेम्स खंड. 2,' दिल्ली: अलाईड पब्लिशर्स.
6. Cohn.B.S, 2015, 'सोशल स्ट्रक्चर अंड चेंजेस इन इंडियन सोसायटी ' जयपूर: रावत प्रकाशन.
7. Jordan.bill, 2015, 'A Theory of Poverty and social exclusion' जयपूर: रावत पब्लिकेशन.
8. पांडे. अनुपमा, 2014, 'शहरीकरण आणि धार्मिक सहिष्णुता' जयपूर: रावत पब्लिकेशन.